

Atatürk'ün Bilimsellik Anlayışının Yerleşmesinde Yüksek Öğretime Verdiği Önem

Cahide SINMAZ SÖNMEZ*

ÖZET

Mustafa Kemal Atatürk'ün en önemli özelliklerinden birisi, bilimsel, akılcı ve gerçekçi bir düşünceyi Türk toplumunun bütün alanlarına egemen kılma çabasıdır. Bu anlayışı yerleştirmenin en kalıcı yolunun eğitimden geçtiğini hemen her konuşmasında vurgulayan Atatürk, Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla milli, laik ve çağdaş bir eğitimin temellerini atmıştır. Temel eğitimin yanı sıra, bilimsel ve akılcı düşüncenin genç nesle kazandırılmasında önemli rol oynayacak olan Yüksek Öğretim kurumlarının açılması konusunda da büyük çaba sarfeden Atatürk, sadece bu okulların kurulmasına öncülük etmemiş, gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Nitekim, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmenin temel prensibi Mustafa Kemal Atatürk'ün bilimsellik anlayışında saklıdır. Dolayısıyla Atatürk'ün bilimsel, akılcı ve gerçekçi bir düşünceyi topluma egemen kılma çabası gerek temel eğitimin gerekse yüksek öğretimin temel taşı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Bilimsel Düşünce, Modernleşme, Eğitim, Yüksek Öğretim.

The Emphasis Placed On Higher Education By Ataturk For The Establishment Of Scientific Understanding

ABSTRACT

One of the most important characteristics of Mustafa Kemal Atatürk was his efforts at establishing a scientific, rational and realist thought to dominate all fields of Turkish society. Atatürk firmly believed that the most permanent way of establishing this understanding was through education. He thus laid the foundations of a national, secular and modern education with the *Tevhid-i Tedrisat* (Unification of Education) Law. Ataturk also made a great effort at the opening of Higher Education institutions which was to play an important role at the young generation's gaining of scientific and rational thought alongside with basic education. Not only did he pioneer the opening of these schools, Atatürk also closely followed the developments in this field. Hence, the basic principle of raising generations with free thought, free conscience and free comprehension is the essence of Mustafa Kemal Atatürk's scientific understanding. Thus, Atatürk's efforts at establishing the scientific, rational and realist thought to dominate the society has been the keystone of both basic education and higher education.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Scientific Thought, Modernization, Education, Higher Education

Çağdaş medeniyet, fikir ve düşünce hayatında akılcılık anlayışının ön plana geçerek, skolastik düşüncenin yerini bilimsel anlayışın almasıyla oluşmuştur.¹ Zira, özgür

* Yrd.Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale. cabides@yahoo.com

düşünceye sahip olma, akıl ve bilime değer vererek, bilim ve teknoloji alanında ilerleme ve hukuka bağlı devlet gibi nitelikler, çağdaş medeniyetin ayırtıcı özellikleri olarak kabul edilmektedir.² Dolayısıyla çağdaş medeniyete giden yol da bilim ve teknolojiden geçmektedir.³ Nitekim, Türk toplumunun varacağı hedef olarak belirlenen Batı medeniyetinin temel niteliği olan aydınlanma düşüncesi, “...yaşama aklın kılavuzluk etmesi, yaşama dayanak olacak değer ve normların akılla bulunması, gelenek-göreneklerin aklın eleştirisinden geçirilmesi...” olarak tanımlanmaktadır.⁴ Ancak özgür bir ortamda akıl hayata yol göstererek geçmişe ait kurallar ve kurumları eleştiri süzgecinden geçirebilir. Atatürk'ün de Modern Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken, ulaşmak istediği Batıya yönelişteki temel amaç, müspet bilimi alabilmektir. Bu anlayış aynı zamanda dünyada milletlerin var oluş kavgasıdır.

Bu nedenle de bilimsel, akılcı ve gerçekçi bir düşünceyi Türk toplumunun bütün alanlarına egemen kılma çabası Mustafa Kemal Atatürk'ün en önemli özellikleri arasında yer almakta ve bütün uygulamalarında kendisini göstermektedir. Modernleşmeyi bir bütün olarak ele alan ve tüm kurumlarıyla toplumun modernleşmesini hedefleyen Atatürk'ün, burada edindiği temel düstür bilimin ve bilimsel düşüncenin, yapılan inkılapların temel taşı olmasıdır. Bu anlayışı henüz 27 Ekim 1922 tarihinde Büyük Zaferi kutlamak üzere gittiği Bursa'da; “...Hanımlar, Beyler, memleketimizin en mâmur, en latif, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirlî ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlûp eden zaferin sırrı nerededir. Bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber ittihaz etmektedir... milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır...”⁵ sözleriyle dile getirmiştir.

Gerçekçi bir dünya görüşüne sahip olan Atatürk, bilimsel anlayışın hayatın her alanına sahip olması gerektiği konusundaki görüşlerini güçlü bir ifadeyle topluma aktarmaktadır.⁶ Nitekim Bursa'da yaptığı konuşmanın devamında kendisini dinleyen öğretmenlere şöyle seslenir: “...Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz - Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alakasız yaşayamayız... Bilâkis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sabaşının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i milletin kafasına koyacağız, ilim ve fen için kayı ve şart yoktur...”⁷

Yüksek medeniyetler içerisinde var olmak isteyen toplumlar, aklın ve bilimin hâkimiyetinden noksan bir anlayışla bunu gerçekleştiremezler. Bu anlayışladır ki Atatürk, 24 Ağustos 1925'de Kastamonu'da halka yaptığı bir konuşmada; “...Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona ilgisiz kalanları yok eder. Uygar olmayan insanlar ve toplumlar, daima uygar olanların altında kalmaya mahkûm olacaktırlar...”⁸ diyerek medeniyet dairesinin

¹ Abdurrahman Çaycı, “Atatürk, Bilim ve Üniversite”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 10, Kasım 1987, s. 62-63.

² Necati Gündüz, *Atatürk Çağı ve Zihniyet*, Cilt 1, Ankara, 1973, s. 85.

³ Çaycı, *a.g.m.*, s. 63.

⁴ Macit Gökberk, *Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk*, Cumhuriyet Gazetesi Yenigün Haber Ajansı Yayını, İstanbul, 1997, s. 49-50.

⁵Bursa Şark Tiyatrosundaki gece toplantısında öğretmenlere yaptığı konuşma. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997, s. 47.

⁶Çaycı, *a.g.m.*, s. 63.

⁷*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Cilt II, s. 48.

⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Cilt II, s. 216.

bir ferdi olmak lüzumuna işaret ederken; 10 Ekim 1925’de Akhisar Türk Ocağı’nda da “...medeni olmayan insanlar medeni olanların ayakları altında kalmaya maruzdurlar...”⁹ ifadesiyle uygar bir toplum olmanın zorunluluğunu vurgulamıştır.

Atatürkçü düşüncenin temel felsefesi topyekûn bir modernleşmeyi hedeflediği için sadece devletin yapılanmasında değil, sosyal hayatın ve kişisel hayatın gelişiminde de aklı ve bilimi yol gösterici saymaktadır. Onuncu Yıl Nutkundaki; “...Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir...”¹⁰ sözleri ile de karşılaşılabilecek sorunlarda çözümün nerede aranması gerektiğini, şüpheye mahal kalmayacak bir surette ifade etmiştir.¹¹

Kalkınmanın akıl ve bilimin önderliğinde gerçekleşeceğine inanan Atatürk’ün milli eğitime verdiği önem de bu konudaki kararlılığının bir göstergesi olmuştur. Yapılan büyük inkılâbın başarısı ancak yeni nesilleri ve geniş halk kitlelerini çağın gereklerine göre eğitmekle mümkün olacaktır. Bu amaca ulaşmada en önemli görevi ise öğretmenler yüklenecektir. Örneğin; 21 Şubat 1921 tarihinde kabul edilen öğrenci ve öğretmenlerin askerliklerinin teciline dair kanun, eğitimi insan gücünün cephede kaybedilmesinin önüne geçilmesi noktasında oldukça dikkat çekicidir.¹² Bu konudaki hassasiyeti Darülfünun’da çalışan Hamdullah Süphi Tanrıöver’in askere gitmek için yaptığı başvuruya karşı Atatürk’ün verdiği cevapta görmek mümkündür. Hamdullah Süphi anılarında bu olayı şöyle anlatmaktadır: “...Askere gitmek için ilgili mercilere başvurduğum. Atatürk “biz askere alacak binlerce kişi bulabiliriz ama Darülfünun’a ikinci bir Hamdullah Süphi bulamayız. Sen yine irfan ordusunun başında kal” yanıtını verdiler”.¹³ Görülüyor ki milli mücadeleden itibaren Atatürk’ün düşünceleri eğitim konusunda odaklanmış ve henüz milli mücadelenin devam ettiği bir dönemde eğitim inkılâbının öncüsü olarak Türk Maarif Kongresi toplanmıştır. 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara’da toplanan Kongre’nin açılış konuşmasını yapan Atatürk: “...vâsi ve kâfi şerait ve vesait malik oluncaya kadar geçecek eyyamı cîdalde dahi kemalî dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir millî terbiye programı vücuda getirmeğe ve mevcut maarif teşkilâtımızı bu günden müsmir bir faaliyetle çalıştıracak esasları ihzâr etmeye hasrı mesai eylemeliyiz...”¹⁴ sözleriyle ileride kurulacak milli eğitimin temellerini atmıştır.

Kurtuluş Savaşı’nın zaferle sonuçlanması sonrasında Atatürk’ün en büyük eserim dediği Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasıyla beraber milli nitelikli modern bir toplum yaratma amacıyla çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmada en önemli işlevi görecektir olan eğitimin düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla öğretim kurumları birleştirilmiş, milli kültür çerçevesinde laik ve çağdaş bir eğitim sistemi kurulması hedeflenmiştir. Atatürk, bu sistemin yerleşmesinde en önemli görevi üstlenecek olan öğretmenlere 22 Eylül 1924 tarihinde Samsun’da seslenirken, “...Dünyada herşey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için, en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlmin ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cebalettir,

⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt II, s. 234.

¹⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt II, s. 318.

¹¹ Çaycı, a.g.m., s. 63.

¹² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 8, 21.2.1337, s. 340-341.

¹³ Kemal Anburnu, Atatürk ve Çevresindekiler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994, s. 10.

¹⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt II, s. 19.

delâlettir..."¹⁵ sözleri ile bu husustaki düşüncesini en açık ve kesin şekilde ortaya koymaktadır. Yine aynı konuşmanın devamında bilimin sadece bulunan eserleri taklit etmek ya da tercümeden ibaret olmadığını, bilimin çeviri ile değil araştırmalarla yapılacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla O'na göre "...Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sene evvel bugün aynen tatbikata kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir..."¹⁶

Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti ilim ve fen üzerinde yükselecektir. Bu nedenle de öncelikli hedef, geleceği emanet ettiği genç neslin yetiştirilmesi olacaktır. Bu amaçla Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla başlayan eğitim inkılabına, eğitimin halkın bütününe eşit şekilde verilebilmesi amacıyla harf inkılabıyla devam edilmiştir.¹⁷ Atatürk, 8/9 Ağustos 1928'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Sarayburnu Parkı'nda tertip ettiği toplantıda harf inkılabının başladığını açıklamış¹⁸ ve bizzat kara tahtanın başına geçerek verdiği dersler kendisine Türk milleti tarafından başöğretmen sıfatının verilmesini sağlamıştır. O'na göre Türk milleti fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller elinde yükselecektir. Genç neslin yanı sıra açılan millet mektepleri, halk evleri ve halk odalarıyla da eğitim öğretim topluma yayılmaya çalışılmıştır.

Türk tarihi ve kültürünün dünya çapında tanınır hale gelmesi için yapılacak olan araştırmalar bizzat Atatürk'ün isteği ve desteğiyle gerçekleşmiştir. Kendisi bu konudaki görüşlerini: "...Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir milletin çocukları olduğumuzu ispat etmek için, yapmamız lazım gelen şeylerin hepsini yaptığımız ileri süremeyiz. Bugüne ve yarına bırakılmış daba bir çok büyük işlerimiz vardır. İlmi araştırmalar bunlar arasındadır. Benim arkadaşlarıma tavsiyem şudur: Şahsımız için değil, fakat mensup olduğumuz millet için elbirliği ile çalışalım. Çalışmaların en büyüğü budur..."¹⁹ sözleriyle dile getirmektedir. Bilimsel araştırmalar yaparak Türk toplumuna kendi benliğini kazandırmak ve onu ileri medeniyetler seviyesine çıkarmak Atatürk'ün hedeflerinin başında gelmektedir. Bu hedefe ulaşmada takip edilecek yolun eğitimden geçmekte olduğunu hemen her konuşmasında tekrar eden Atatürk'ün eğitim inkılabı sadece temel eğitimin verilmesiyle kalmamış, yükseköğretim kurumlarının kurulmasına ya da modernize edilmesine de vakit kaybetmeden başlanmıştır. Bu amaçla, Atatürk'ün Hukuk Devriminin başlangıcı olarak gördüğü, Cumhuriyetin ilk yüksek öğretim kurumu olan Ankara Hukuk Mektebi 5 Kasım 1925 günü Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından, başta Başvekil İsmet Paşa ve Adliye Vekili Mahmut Esat Bey olmak üzere bütün bakanlar ile neredeyse bütün milletvekillerinin ve yabancı ülke temsilcilerinin katılımıyla açılmış,²⁰ 1927 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile *Fakülte* adını almıştır.²¹

¹⁵ *Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1990, s. 80; *Atatürk'ün Söylen ve Demeçleri I-III*, Cilt II, s. 202.

¹⁶ *Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, s. 80; *Atatürk'ün Söylen ve Demeçleri I-III*, Cilt II, s. 202.

¹⁷ Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008, s. 161.

¹⁸ Afet İnan, "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi (1928)", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu, 3 Kasım 1978 Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1991, s. 81; Falih Rıfka Atay, *Çankaya*, Bateş Yayınları, İstanbul, 1984, s. 442.

¹⁹ Afet İnan, *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, İstanbul, 1998, s. 112.

²⁰ Ertuğrul Akçaoğlu, "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Kuruluşu Ve İlk Günleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 80, Ocak-Şubat 2009, s. 377.

²¹ Baha Kantar, "Ankara Hukuk Fakültesi'nin Geçmiş 25 Yılı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950, s. 4.

Ankara Hukuk Mektebi'nin ardından 1926 tarihinde, "Orta Muallim Mektebi" adıyla açılan öğretmen okulu Gazi Eğitim Enstitüsü'nün başlangıcını teşkil etmiş ve bu enstitü, Cumhuriyetin öğretmen yetiştirme politikasında öncü rolü oynamıştır.²² Cumhuriyetin yüksek öğretim kurumlarının oluşmasında attığı bir diğer adım da temelleri Mühendishane-i Berri-i Humayunla atılan Mühendis Mektebi'nin, 1928 yılında Yüksek Mühendis Mektebi'ne²³ dönüştürülmesi olmuştur.

Bu dönemde kurulan akademik kurumlardan bir diğeri de 10 Haziran 1933'de Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'dür. Kuruluş kanununda enstitünün; Tabii İlimler, Ziraat, Baytar ve Ziraat Sanatları adı ile dört fakülteden oluştuğu, ders okutan, kendi alanında bilimsel ve teknik araştırmalar yapan, oy ve düşünce bildiren ve yayın yapan akademik bir kurum olduğu belirtilmiştir.²⁴ 25 Haziran 1934'te Ankara Millî Musiki ve Temsil Akademisi'nin açılışını,²⁵ 1935'te İstanbul'da bulunan Mülkiye Mektebi'nin Ankara'ya taşınarak adının Siyasal Bilgiler Okuluna çevrilmesi izlemiştir.²⁶

Yüksek öğretimde yapılan düzenlemelere dil ve tarih çalışmaları da eşlik etmiş, Türk kültürünün temel öğelerinden olan Türk tarihi ve Türk dilinin tüm yönleriyle ortaya konulması amacıyla, 12 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 12 Temmuz 1932 tarihinde de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Atatürk, önderliğinde kurulan Dil ve Tarih Kurumlarının sadece kurucusu olarak kalmamış, özellikle de dil inkılâbının gerçekleşmesinde yapılan çalışmalara doğrudan doğruya katılarak, çalışmaları yönlendirmiş ve bu desteği yaşamının son günlerine dek sürmüştür.²⁷

Atatürk bizzat katıldığı bu çalışmaların dayanacağı temel ilkeleri belirlerken "...Batı dillerinden hiçbirinden aşağı olmamak üzere, onlardaki kavramları anlatacak keskinliği, açıklığı haiz Türk bilim dili terimleri tespit edilecektir..." diyerek bu dava uğruna çalışmış, bugün matematikte ve askerlikte kullandığımız birçok terimi Türkçeye kazandırmıştır. 1936 yılı Ağustos ayında toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayından hemen sonra yazdığı Geometri kitabı, ilk kez 1937 yılında "*Geometri öğretenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak*" Kültür Bakanlığınca yayınlanmıştır.²⁸ Bu 44 sayfalık yapıttaki *boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, yarıçap, kesek kesit, yay, çember, teğet, açı, açortay, içters açı, dışters açı, taban, eğik, kırık, çekül, yatay, dikey, yöndeş, konum, üçgen, dörtgen, beşgen, köşegen, eşkenar, ikizkenar, paralelkenar, yanal, yamuk, artı, eksi, çarp, bölü, eşit, toplam, oran, orantı, türev, alan, varsayı, gerekeçe* gibi terimler bizzat Atatürk tarafından türetilerek Türk bilim diline kazandırılmıştır. Yine *er, subay, kurmay, v.b. askerlik alanına ilişkin sözcüklerle genel, özel,*

²² Gazi Eğitim Enstitüsü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Niyazi Altunya, *Gazi Eğitim Enstitüsü, Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1926-1980)*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2006.

²³ 1884 yılında Hendese-i Mülkiye adıyla kurulan ve 1915 yılında Mühendis Mektebi, 1928'de ise Yüksek Mühendis Mektebi ismini alan okul, 1928 yılındaki isim değişikliğiyle birlikte, Türkiye'de Darülfünundan sonra tüzel kişiliğe sahip ikinci yüksek öğretim kurumu unvanını almıştır. Ali Arslan, *Türkiye'de Üniversite ve Siyaset*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2011, s. 98.

²⁴ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IV. Dönem 1931-1935)*, Cilt I, TBMM Yayını, Ankara, 1996, s. 367.

²⁵ Çoker, *a.g.e.*, s. 367.

²⁶ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2003, s. 220.

²⁷ Şerafettin Turan, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 42.

²⁸ *Geometri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Atatürk Dizisi: 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s. I, V-VII.

evrensel, kutsal, önemli, arıtmak, ısı, esenlik, erdem, kwanç, konuk, tüm gibi oldukça fazla sayıdaki Türkçe sözcükler Atatürk'ün buluşu olarak Türk dilindeki yerlerini almışlardır.²⁹

Bu kurumların yapacakları araştırmaların sadece Türk milleti için değil, aynı zamanda bütün bilim alemi için geçerli olacağını 1 Kasım 1936'da TBMM'nin Beşinci Dönem İkinci Toplanma Yılıni açarken şu sözlerle ifade etmektedir: "...Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültürlerindeki analıklarını, reddolunamaz ilmi belgelerle ortaya koydukaça, yalnız Türk milleti için değil ve fakat bütün ilim alemi için, dikkat ve intibahı çeken, kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim... Bu ulusal kurumların az zaman içinde, ulusal akademiler halini almasını temenni ederim. Bunun için, çalışkan tarih ve dil alimlerimizin, dünya ilim alemince tanınacak, orijinal eserlerini görmeyele bahıtyar olmamızı dilerim...".³⁰ Afet İnan da bu kurumların gelişmesi ve istikbali hakkında sık sık münakaşalar yapılarak, Atatürk'ün bu kurumların birer akademi olmaları üzerinde çok durmuş olduğunu ifade etmektedir.³¹

Bilimsel özgürlükçü düşüncenin yerleşmesinde en önemli işlevlerden birisine sahip olan üniversitelerin kurulması da Atatürk için gerçekleştirilecek hedefler arasındadır. Nitekim Türkiye'de bilimin gelişmesi hususunda, yüksekokulları da içine alan 2252 sayılı yasanın 31 Mayıs 1933'de kabul edilmesi önemli bir adım olmuştur. Bu yasa gereğince Darülfünun 31 Haziran 1933 günü kapatılarak, onun yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde batı Avrupa örneğine uygun modern bir üniversite, İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.³² İstanbul Üniversitesi'nin gerçek bir bilim merkezi olmasını isteyen Atatürk, batılı anlamda bilimsel çalışma ortamının sağlanması yanında özellikle Hitler rejiminden kaçan dünyaca ünlü çok sayıda yabancı profesörü İstanbul Üniversitesi'nde görevlendirerek bilimde Batıya yönelmenin en somut adımı gerçekleştirmiştir.³³ Kısa sayılabilecek bir dönemde batı standartlarında bir üniversite olarak isim yapan İstanbul Üniversitesi halk konferansları ve üniversite haftaları ile halka açılarak Türk modernleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Atatürk'ün öncülüğünde 1933'ten itibaren gerçekleştirilen üniversite reformu, 1936'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılışı ile devam etmiştir.³⁴ Atatürk, Türk Tarih Kurumu ve Dil Kurumlarının yanı sıra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasında da son derece etkili olmuş, Fakültenin ismini bizzat koyarken, kuruluşu ile de yakından ilgilenmiştir.³⁵ Zira Atatürk bu fakültenin kuruluşunu planlarken, ilgili alanlarda ilk elden araştırmalar yapabilecek Türk bilim adamlarının yetiştirilmesini amaçlamış olduğundan,³⁶ fakültenin tüzük ve programlarını oluştururken bütün dünya

²⁹Turan, *a.g.e.*, s. 64.

³⁰Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, C. I, s. 406.

³¹ Afet İnan, "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, 1957, s. 5.

³² Darülfünun reformu hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Arslan, *Darülfünundan Üniversiteye*, Kitabevi Yayını, İstanbul, 1995.

³³ Almanya'da Hitler rejiminden kaçarak Türkiye'ye göç eden bilim adamları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Klaus-Detlev Grothusen, "1933 Yılından Sonra Alman Bilim Adamlarının Türkiye'ye Göçü-Kemal Atatürk Döneminde Alman-Türk İlişkileri", *Bellelen*, Cilt XLV/2, Sayı 178-180, Ekim 1981, s. 537-550.

³⁴Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 220.

³⁵ İnan, "Dil ve Tarih...", s. 2.

³⁶ Aydın Sayılı, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", *Bellelen, Atatürk Özel Sayısı*, Cilt LII, Sayı 204, Kasım 1998, s. 1103.

üniversitelerinin tüzük ve programlarını incelemek üzere Türkiye'ye getirtmiştir.³⁷ Türk dili ve tarihinin derinlemesine incelenerek ortaya çıkarılması amacıyla kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin yanı sıra bu kapsamda birçok yeni okul veya bölüm açılmış ya da modernize edilmiştir. Örneğin bunlar arasında, İstanbul Yüksek Teknik Okulu'nda Mimarlık Bölümü, Ankara'da Tarım ve Veterinerlik Okulu, Devlet Konservatuvarı ve diğer bazı okullar sayılabilir.³⁸

1 Kasım 1936'da TBMM'nin Beşinci Dönem ikinci toplanma yılını açarken; "...Yüksek tahsil için Ankara Üniversitesini tesis etmek yolunda, tıp fakültesine de başlayarak, yeni ve en kâuffetli hamlenin atılmasını dilerim. Güzel sanatlara da alakanızı yeniden canlandırmak isterim. Ankara'da bir konservatuar ve bir Temsil Akademisi kurulmakta olmasını zikretmek benim için bir hazdır. Güzel sanatların her şubesi için, Kamutay'ın göstereceği alaka ve emek, milletin insani ve medeni hayatı ve çalışkanlık verimini artması için çok tesirlidir..."³⁹ sözleri, güzel sanatların uygulanmasında da eğitimin ve eğitim kurumlarının etkisini ve önemini vurgulamaktadır.

1 Kasım 1937'de TBMM'de yaptığı konuşma da Yükseköğretime verdiği önemi net bir şekilde ortaya koymaktadır. Üç büyük kültür bölgesi halinde düşündüğü memleketin Batısı için İstanbul bölgesinde başlamış olan düzeltme programını daha radikal bir şekilde uygulayarak Cumhuriyete modern bir kurum kazandırmak, merkez bölgesi için de Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak lazım geldiğini ifade etmiştir. Doğu bölgesi için ise Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden okulları ve üniversitesi ile modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçilmesini istemiştir.⁴⁰ Böylece bilimsel zihniyet yanında kültürel dönüşümde de önemli rol biçtiği eğitim ve araştırma kurumlarıyla bugünkü çağdaş düşüncenin temellerini atmıştır.

Atatürk, eğitim ve öğretimin kurumsallaşmasında oynadığı başrolün yanı sıra aynı zamanda bilim adamlarına verdiği önemi de her defasında tekrarlamış ve kendisinin memleketi kesin sonuca ulaştıracak noktalarda orduya emir verebileceğini fakat bilim ve özellikle de sosyal bilimler sahasında bir kumandanlık yapamayacağını dile getirmiştir. Bilim adamlarına seslenirken "...isterim ki beni alimler irşad etsinler. Siz kendi ilminize, irfanınıza güveniyorsanız, bana söyleyiniz. İçtimai ilmin güzel istikametlerini gösteriniz. Ben takip edeyim..."⁴¹ sözleriyle onların ilmine duyduğu saygıyı ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; bugün de Atatürk'ün temel ilkelerini belirlediği bağımsız ve çağdaş Türkiye'nin korunması ve geliştirilmesi aynı temel unsurlar üzerinde aynı ruh, aynı heyecanla çalışılması ve Atatürk'ün gösterdiği ideallere ulaşmada temel düstur olan aklın ve bilimin önderliğinde kararlı olunması ile Atatürk'ün hayalini gerçekleştirmede başarılı olunacaktır. Bu hayali gerçekleştirmede gençlere sunulan en önemli harita ise yine Atatürk'ün kendi ifadesinde saklıdır: "*Ben manevi miras olarak hiçbir nass-ı kat'i, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım, bilim ve akıldır. Benden sonrakiler bizim aşmak zorunda olduğumuz çetin ve köklü güçlükler önünde, belki*

³⁷ İnan, "Dil ve Tarih...", s. 10.

³⁸ Grothusen, *a.g.m.*, s. 539.

³⁹ Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri, s. 118; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt I, s. 405.

⁴⁰ Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri, s. 123; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt I, s. 419-420.

⁴¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 301.

amaçlara tamamen eremediğimizi, fakat asla ödün vermediğimizi, akıl ve bilimi rehber edindiğimizi onaylayacaklardır. Zaman hızla dönüyor, milletlerin, toplumların, bireylerin mutluluk ve mutsuzluk anlayışları bile değişiyor. Böyle bir dünyada, asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, akıldan ve bilimin gelişimini inkar etmek olur. Benim Türk Milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Benden sonra, beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde akıl ve bilimin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar".⁴²

Kaynakça

- AKÇAOĞLU, Ertuğrul, "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Kuruluşu Ve İlk Günleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 80, Ocak-Şubat 2009, ss. 367-379.
- ALTUNYA, Niyazi, *Gazi Eğitim Enstitüsü, Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1926-1980)*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 2006.
- ARIBURNU, Kemal, *Atatürk ve Çevresindekiler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994.
- ARSLAN, Ali, *Darülfünundan Üniversiteye*, Kitabevi Yayını, İstanbul, 1995.
- ARSLAN, Ali, *Türkiye'de Üniversite ve Siyaset*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2011.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997.
- Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1990.
- ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Bates Yayınları, İstanbul, 1984.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- ÇAYCI, Abdurrahman, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 10, Kasım 1987, ss. 61-69.
- ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IV. Dönem 1931-1935)*, Cilt I, TBMM Yayını, Ankara, 1996.
- DEMİRTAŞ, Bahattin, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Yaz 2008, ss. 155-176.
- Geometri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Atatürk Dizisi: 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971.
- GİRİTLİ, İsmet, *Bir Ulusal Modernleşme İdeolojisi Olarak Atatürkçülük*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2004.
- GÖKBERK, Macit, *Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk*, Cumhuriyet Gazetesi Yenigün Haber Ajansı Yayını, İstanbul, 1997.
- GROTHUSEN, Klaus-Detlev, "1933 Yılından Sonra Alman Bilim Adamlarının Türkiye'ye Göçü-Kemal Atatürk Döneminde Alman-Türk İlişkileri", *Belleten*, Cilt XLV/2, Sayı 178-180, Ekim 1981, ss. 537-550.
- GÜNDÜ, Necati, *Atatürk Çağı ve Zihniyet*, Cilt I, Ankara, 1973.
- İNAN, Afet, "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi (1928)", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu 3 Kasım 1978 Ankara*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1991, ss. 79-83.

⁴²İsmet Girişli, *Bir Ulusal Modernleşme İdeolojisi Olarak Atatürkçülük*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2004, s. 10.

- İNAN, Afet, *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, İstanbul, 1998.
- İNAN, Afet, "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine", *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Ankara, 1957, ss. 1-16.
- KANTAR, Baha, "Ankara Hukuk Fakültesi'nin Geçmiş 25 Yılı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3-4, 1950, ss. 1-6.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2003.
- SAYILI, Aydın, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", *Bellekten, Atatürk Özel Sayısı*, Cilt LII, Sayı 204, Kasım 1998, ss. 1089-1104.
- TBMM *Zabit Ceridesi*, Devre 1, Cilt 8, 21.2.1337.
- TURAN, Şerafettin, *Atatürk ve Ulusal Dil*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998.